

Ольга ПЕТРОВА,
головний науковий співробітник
лабораторії проблем естетики і культурології ІПСМ НАМ України,
засл. діяч мистец. України, д-р філос. наук, проф.

ПАРАДОКСАЛЬНИЙ «ЧАС» В ПРОЕКТАХ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕМПОРАРІ АРТ

Психологічні реакції художника на модерний світ ХХ — початку ХХІ ст. базовано на усвідомленні дефіциту часу. Відчуття браку часу склалося на початку ХХ ст.. Першими його усвідомили кубісти, а особливо — футуристи 1910–1920-х. Культ часу в містах, які все виразніше набували урбаністичних характеристик, став домінувати як в житті соціуму, так і у мистецтві.

Від початку ХХ ст. до сьогодні людство долає ситуацію «біологічного цейтноту». Сучасна людина така, що квапиться, її свідомість зорієнтована на категорії часу. За модерніте склався своєрідний «культ часу». «Час-гроші» у прагматичному світі. Час-можливість самореалізації для творчої людини. Ще у 1918 році геніальний режисер-авангардист Всеволод Мейєрхольд сказав: «Розвинути у собі усвідомлення часу у грі визначається як завдання майбутнього». [1]

Розуміння часу, його характеристики, суб'єктивне сприйняття цього феномену художником (мистецтво, література, музика) лишилися актуальними в час надшвидкостей пост цивілізаційного ХХІ століття. Усвідомлення часу як універсальної проблеми мистецтва потребує розв'язання на досвіді контемпорарі арту України. Диференціація у підходах до «роботи» з феноменом «Хронос» українських художників: Віктора Сидоренка, Олени Рижих, Павла Макова, Олександра Животкова, Любомира Медвідя, Оксани Чепелик, фотохудожників групи SOS'ka, інших — весь масив авторських проектів дає можливість розглянути творчі рішення та часом протилежні підходи сучасних митців до філософії поняття «Час» та показати, як цей феномен реалізовано в проектах.

З огляду на «теорію Відносності» на здатність часу стискатися та розширюватися, а в мистецтві, враховуючи суб'єктивне його сприйняття, Олена Рижих (живописець) зробила прорив до концептуальної мистецької практики. Проект (Об'єкти з електронним обладнанням) «Годинники нашого часу. Час вибору» (2012 рік), що об'єднав 7 арт-годинників, є змістовною метафорою. Робочим інструментом ідей автора є парадоксальність та суб'єктивність у сприйнятті та використанні людиною асиметричного часу власного життя. В абсурдистсько-творчій грі з годинником та часом О. Рижих відкрила інноваційні ходи формотворення. Спрагла потреба автора увійти у структурні складові «Часу» та осмислити його філософськи (етично) досягла переконливого творчого результату. Вигаданий, авторський час подано як сюрреалістичний, алогічний феномен (стрілки-пензлі, шприц наркомана, цифри-гроші, інше). «Час» як метафора унаочнює позірність категорії, що піддано ревізії. «Час» набув характеристик «іншості». Він стискається та розтягується, набуває морально-етичного забарвлення. Проект О. Рижих — діалог «Часу» в його космогонічних та людських (гуманізованих) вимірах.

Іншу модель «Хроносу» розроблено Віктором Сидоренком у проекті «Жорна часу» (2003). Це особисті сни, драматичний діалог автора з часом власного досвіду. Подано інтерактивний проект, що складається з кількох екранів, які оточують виставковий простір. В центрі розміщено кришталево-прозору піраміду. Ця структура — символ вічності, поза часовості: «Все боїться часу. Час побоюється лише пірамід». В аурі організованого простору, на екранах у відеокліпах розгортається драма людини, яка опинилась в ситуації примусового знеособлення. Індивідуальний досвід автора — час його армійської служби — редуковано до філософського осмислення «втраченого часу» (за Анрі Бергсоном), єдино спрямованого (асиметричного) часу людського життя. Проект — багаторівнева метафора, де логіка переплелася з алогізмом. Знищений жорнами «Час» досягнуто як драму короткочасного буття людини.

Підґрунтям проекту є гостро відчутний шок (як його розумів В. Беньямін) за методологією Ж. Делеза «образ-час» в проекті В.Сидоренка перевтілено у «образ-афект» постмодернізму. «Жорна часу» препарують «мимовільну пам'ять» (термін М. Пруста), яка передбачає відновлення небажаних спогадів, вбудованих у підсвідомість болючих та страхітливих вражень, транс позитивність авторського мислення.

Третю модель художнього перетлумачення категорії «Час» репрезентовано творами Олександра Животкова. В полотнах «Варіанти в білому» (1999–2000) О. Животков на інтуїтивно-дологічному рівні торкнувся універсума «Ніщо», який цементує дуальність «буття-небуття» у світових релігіях та філософських школах. Ця ідея найближча даосизму, її осмислює Животков, який має особисті контакти з культурою Непалу та Тибету в ролі упокороного паломника до гірських монастирів. Ще в ранніх творах склалася стійка система знаків: хрест, риба, птах, коло, абрис напівпостаті жінки. В них акцентовано анти тілесність-іматеріальність. «Неоархаїка» сучасного художника спирається на знаковість у палімпсесті доісторичної культури України, Вірменії та широкого світу Сходу. Животков працює в системі цих дешифрованих, багатозначних символів. В їх усталеній знаковості відчутна зупинка часу. Міфологічний позачасовий «Час» в полотнах Животкова стає відсутньою часовою хронологією.

Три моделі часу-простору визначено творчими пошуками художників О. Рижих, В. Сидоренка, О. Животкова. вони унаочнюють варіативність у співвідношенні вічного, тимчасового стосовно проблеми особистості як поєднання в контемпорарі арт цих засадничих філософських принципів.

1. *Мейерхольд В.* Из истории кино // Искусство: Документы и материалы. — М., 1965. — С. 23.